

LÜBNAN'DA DERİNLEŞEN EKONOMİK VE SOSYAL KRİZ

Riad Domazeti

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Domazeti, Riad. "Lübnan'da Derinleşen Ekonomik ve Sosyal Kriz", İNSAMER, 21.05.2020.

Analiz

Lübnan'da yeni tip koronavirüs (Kovid-19) salgını ile birlikte derinleşen ekonomik kriz ve Lübnan lirasının hızla değer kaybetmesi, toplumsal gerilimi tırmandırıyor. Ülkede 1 Mayıs'tan bu yana gösterilerin yeniden alevlenmesi, kurulan yeni hükümetin temsiliyet sorunu yaşadığına da işaret ediyor.

Mülteci sorunu, Hizbullah'ın aşırı güçlenmesi, Sünni liderler arasındaki rekabet, bankacılık sektörünün iflasın eşiğine gelmesi ve yolsuzluklar, Lübnan'daki geleneksel mezhebî ve etnik rekabeti yeniden tetikliyor. Tüm bu sorunlar yumağına bir de Hizbullah nedeniyle uygulanan uluslararası ekonomik yaptırımların eşlik etmesi, Lübnan ekonomisini iflasın eşiğine getirmiş görünüyor.

30 yıl boyunca planlama hataları, denetim eksikliği, stratejik hatalar, ihmaller, önü alınamayan yolsuzluklar vb. birçok sorun,

bugün Lübnan'ın 91 milyar dolarlık bir dış borç ile karşı karşıya kalmasına sebep oldu.

Geçen yılın ekim ayı ortasında başlayan hükümet karşıtı protestolar, koronavirüs salgını nedeniyle bir süre kesintiye uğrasa da son dönemde tekrar yoğunlaştı. Göstericiler Cumhurbaşkanı Mişel Aun, Başbakan Hasan Diab ve Merkez Bankası Başkanı Riyad Selame'nin istifasını istiyor. Hizbullah destekli yeni Sünni başbakan Hasan Diab'ın yolsuzlukla mücadeleyi Hizbullah karşıtlarını siyaset sahnesinden uzaklaştırma aracına dönüştürebileceği endişesi ve özellikle bankacılık sektöründeki güvensizliğin artması ise, ülkedeki krizi giderek derinleştiriyor.

Koronavirüs salgını nedeniyle Lübnan'da hem hükümet hem de bankacılık sektörünün oldukça zor günler geçirdiği, ülkedeki pek çok bankanın çöküşün eşiğine geldiği belirtiliyor. Yaşan kriz ortamı yüzünden yurt dışından döviz

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

akışı sağlayamayan bankalar, protestocuların hedefindeki kurumların başında geliyor. Başta Trablus olmak üzere bazı şehirlerde birçok banka şubesinin yakılması sebebiyle ordu ile göstericiler arasında şiddetli çatışmalar yaşandığı bildiriliyor.

Protestocular ülkede gasp edilen ve yolsuzlukla ortadan kaybolan paraların iade edilmesini, gizli banka hesapları bulunduğu şüphesi ile milletvekillerinin ve bakanların dokunulmazlıklarının kaldırılmasını, döviz kurunun düşürülmesini, kriz vurguncularının engellenmesini ve mezhepçi olmayan sivil bir yeni seçim yasası çıkartılmasını talep ediyor.

Ağırlaşan Ekonomik Göstergeler

Pandemi öncesinde yapılan araştırmalar Lübnan nüfusunun %28'inin fakirlik, %8'inin ise kronik açlık sınırında yaşadığına işaret ediyordu. Bu oranlar şu anda yaşanan ekonomik kriz ve koronavirüs salgını sebebiyle daha da artmış durumda. Lübnan lirası dolar karşısında büyük değer kaybına uğrarken halk, hayat pahalılığı ve işsizliğin yol açtığı sıkıntılarla başa çıkmaya çalışıyor.

Bankalar döviz dolaşımını kısıtlamak ve dövizin yurt dışına çıkışını önlemek için öğrencilere yapılacak ödemelere kadar her türlü döviz ödemelerini yasaklarken; ülkede içeriden dışarıya veya dışarıdan içeriye döviz akışı da kesilmiş durumda. Bankadan para çekme işlemleri de son üç aydır sınırlandırıldı; ülkede Lübnan lirası hariç -o da aylık sınırlı miktarda olmak koşuluyla- bankalardan hiçbir para ödemesi yapılmıyor. Bankaların bu uygulaması, Lübnan lirasının dolar karşısında hızla değer kaybetmesine sebep olurken ülkede birçok banka ya tamamen kapandı ya da şubelerinin çoğunu kapattı. Son olarak yasa dışı yollarla yurt dışına para aktardıkları gerekçesiyle 20 bankanın varlıkları donduruldu.

Lübnan hemen her ihtiyacı için dışarıya bağımlı bir ülke. Öyle ki hububata varıncaya kadar her ürünü dışarıdan ithal eden Lübnan'da millî para biriminde yaşanan küçük bir kötüleşme büyük

ekonomik sorunlara yol açabiliyor. Ülkede yabancı para birimleri ancak karaborsada bulunabilir hâle geldiğinden, bankalarda 1.500 Lübnan lirasına satılan 1 dolar, karaborsada 4.300 liraya kadar satılabiliyor. Bu ise hemen her üründe fiyat artışına sebep oluyor.

Lübnan ekonomisinde kronik bir sorun hâline gelen ve gösterileri tetikleyen bankacılık krizinin aynı zamanda Hizbullah ile bankacılık sektörü arasındaki çekişmenin de bir yansıması olduğunu belirtmek gerekiyor. Hizbullah, Suriye'de Esed rejimine uygulanan uluslararası mali yaptırımları delmek ve rejimi finansal olarak destekleyebilmek için Sünni olan Lübnan Merkez Bankası Başkanı Riyad Selame'nin görevden alınması için baskı yapıyor.

Ayrıca Başbakan Hasan Diyab'ın da Lübnan parasının değer kaybetmesinin tek sorumlusu olarak Selame'yi gördüğü belirtiliyor. Selame'nin görevden alınması için yapılan girişimler ise, doların daha da değer kazanmasına sebep oluyor.

Lübnan'da ekonomik darboğaza yol açan başlıca giderler:

- Devlet gelirlerinin %65'inin devlet çalışanlarına gittiği ve bu meblağın yaklaşık olarak 8 milyar dolar olduğu tahmin ediliyor.
- Devletin başkent Lübnan'da çeşitli mülkleri olmasına rağmen bakanlıklar, idari binalar ve üniversitelerin işletim gideri olarak yıllık 150 milyon dolarlık kira harcaması yapması, halkta bu paranın büyük kısmının gerçekte siyasetçilere gittiğine dair bir inanca sebep oluyor.
- Devlet içindeki kimi grupların göz yumması ve eksik denetimler nedeniyle ülkedeki yıllık vergi kaybının ortalama 4 milyar dolar seviyesinde olduğu tahmin ediliyor.
- Demiryolu Maslahat Dairesi, Göç Fonu, Posta İdaresi ve belli dernek ve vakıfların yıllık masrafının 700 milyon dolar civarında olduğu belirtiliyor.

Koronavirüs salgını nedeniyle daralan ekonomi ve yabancı para birimlerindeki yükselişin de etkisiyle Lübnan'da özellikle gıda ve sağlık başta olmak üzere, pek çok alanda ciddi bir kriz yaşandığı, krizin boyutunun ramazan ayında benzeri görülmemiş bir seviyeye ulaştığı ve ülkenin büyük bir ekonomik zorluk içinde olduğu bildiriliyor.

Tarım ve üretim konusunda sorun yaşayan ve gıda gibi temel ihtiyaç maddelerini dahi ithal eden Lübnan hükümeti için dışa bağımlılık büyük bir ekonomik yük oluştururken, ithalatçıların ve aradaki komisyoncuların fahiş kazançlar elde ettikleri belirtiliyor. Bu olumsuz tablo, ülkedeki gıda fiyatlarının son derece yüksek olmasına yol açıyor. Halkın büyük bölümü de bu durumdan fazlasıyla etkileniyor. Her ne kadar Lübnanlı yetkililer yeterli gıda stokuna sahip olduklarını açıklasa da koronavirüs salgınının yaşandığı şu günlerde hem fiyatların yükselmesi hem de yeterli miktarda gıda maddesine erişim konusunda yaşanan panik, ülkede ciddi bir gerileme yol açmış görünüyor.

Öte yandan Lübnan'da kimlik ve aidiyet duygusu devlete olan bağlılıktan ziyade mezhebî ve etnik kimlik, parti ve gruplara bağlılık üzerinden şekillendiği için, vatandaşların devlete olan güvensizliği, bir anlamda dar gelirli halk için bir fırsat da oluşturmuş görünüyor. Zira ülkedeki bütün siyasi gruplar, zedelenen imajlarını tamir etmek için salgını fırsat bilerek halka gıda yardımı yapıyor.

Ürün Adı	Kriz Öncesi Fiyatı	Kriz Sonrası Fiyatı
Şeker	880 LL	2.580 LL
Fasulye	2.250 LL	9.000 LL
Süt Tozu	5.000 LL	15.000 LL

Döviz kuru: 1 Amerikan doları=3.200 Lübnan lirası (LL)

Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşulların birçok şirketin iflas etmesine veya kapanmasına yol açtığı, bu süreçte yaklaşık 100.000 kişinin

de işsiz kaldığı belirtiliyor. Günlük yevmiye ile geçici işlerde çalışan kişilerin -bunların büyük çoğunluğu Filistinli ve Suriyeli mülteciler- bu tür işleri bile bulmakta zorlandığı; ayrıca işsiz kalan ve gündelik iş arayan Lübnanlı gençlerin de çok düşük ücretlerle çalışan Filistinli ve Suriyeli mülteciler sebebiyle bu tür işler dahi bulamadığı belirtiliyor. Bu olumsuz tablonun Trablus, Akkar, Beyrut'a uzak köyler ve kırsal bölgelerde daha çok hissedildiği ifade ediliyor.

Lübnan'da pandemi sürecinin sağlık sistemindeki yetersizlikleri de iyiden iyiye ortaya çıkardığı gözlemleniyor. Hizbullah'ın kontrol ettiği Lübnan sağlık sisteminde sektör çalışanlarının en önemli sorununun; ekipman, tıbbi ürün ve medikal malzeme eksikliği olduğu bildiriliyor. Yükselen fiyatlar, sağlık hizmetlerinin zaten kısıtlı olduğu ülkede durumu insanlar için daha da içinden çıkılmaz bir hâle getirmiş görünüyor.

Asgari ücretin 200 dolar seviyelerine düşmesi ile birlikte, sınıf eşitsizliğinin daha da belirginleştiği Lübnan'da, yüksek enflasyon ve düşük maaşlar arasına sıkışıp kalan halka herhangi bir somut çözüm üretemeyen hükümetin istifası konusundaki baskıların giderek artacağı tahmin ediliyor.

Hükümetin Krize Reçetesi: Finansal Kurtarma Programı

Lübnan'da koronavirüs salgını gölgesinde devam eden ekonomik krizin ve süregelen protestoların oluşturduğu baskı nedeniyle ülkenin yeni başbakanı Hasan Diab, 30 Nisan'da "Finansal Kurtarma Programı" adlı bir plan açıkladı. Geçen yıldan bu yana devam eden ekonomik talepli protestolar sonucu istifa eden Saad Hariri'nin yerine geçen Diab, göstericilerin taleplerini de dikkate alarak ekonomik olarak ülkeyi kurtarmak için bir dizi tedbirin uygulanacağı ekonomik reform programını açıkladı. Programa göre ülkede, yabancı finansal kuruluşlardan da danışmanlık alınarak tamamen dış finansal destekten oluşan programlar yerine, kapsamlı iç reformlar, yolsuzlukla mücadele ve dış finansal teşviklere dayalı bir ekonomik reform planlanıyor.¹

Lübnan'ın ekonomik çöküşünün kapsamlı bir analizinin yapıldığı söz konusu programa göre, ülkede bu yıl enflasyonun %53 olacağı tahmin ediliyor. Ülke nüfusunun %48'ini fakir olarak niteleyen çalışma, hem bankacılıkta yaşanan krizin çözümünü hem de protestocuların isteği olan yolsuzlukla mücadeleyi önceliyor. Ancak buradaki temel sorunlardan birinin, yolsuzlukla mücadelenin siyasi muhalifleri saf dışı etmek için bir araç olarak kullanılabilir olması ihtimali olduğu söyleniyor.

Lübnan'da Hizbullah ve müttefikleri, tüm siyasi mecraları neredeyse tamamen ele geçirmiş durumda. İsteddiği cumhurbaşkanını seçen Hizbullah, aynı zamanda Sünni Başbakan Hasan Diab'ı destekleyerek ekonomi, dış politika ve enerji sektörlerini de büyük ölçüde kontrol etme imkânı bulmuş görünüyor. Suriye iç savaşı ve ülkede bitmek bilmeyen mezhebî ve etnik çatışmalar, bu gruba ciddi bir güç sağlamış durumda.

Suriye iç savaşıyla birlikte Lübnan içinde askerî olarak Lübnan ordusunun zafiyet gösterdiği alanlarda Sünni grupların sindirilmesi yönündeki faaliyetlerini arttırmakla suçlanan Hizbullah, bu süreçte edindiği yeni modern silahlar ve askerî tecrübe ile ülkede rakipsiz hâle gelmiş görünüyor. Lübnan'ın kayıt dışı ekonomisine de büyük ölçüde hâkim olduğu iddia edilen grubun Suriye ile yaşanan kayıt dışı sınır ticaretinin en büyük aktörü olduğu bildiriliyor.

Mülteci Sorunu

İnsani açıdan Lübnan'ın en önemli iç meselelerinden biri mültecilerdir. Filistin gibi kendisi de İsrail işgaline maruz kalmış olan Lübnan'da bugün 500.000'i aşkın Filistinli mülteci bulunuyor. 72 sektörde çalışmaları yasak olan Filistinli mültecilerin büyük çoğunluğu Lübnan devletinin hiçbir hizmet götürmediği mülteci kamplarında yaşam mücadelesi veriyor. Güvenliği dahi mültecilerce sağlanan bu kamplar, her türlü kanunsuzluğun hüküm sürdüğü yerler olarak da öne çıkıyor. Bu kamplar ayrıca Filistinli grupların kendi aralarında yaşanan çatışmalarla da gündeme geliyor.

Suriye'de Arap Baharı sonrasında başlayan iç savaş, Lübnan'daki mevcut mülteci sorununu daha da derinleştirdi. Günümüz itibarıyla Lübnan'daki Suriyeli mülteci sayısının 1 milyon civarında olduğu bildiriliyor. Dolayısıyla ülkedeki Filistinli ve Suriyeli mültecilerin toplam nüfusu 1,5 milyona ulaşıyor ki, bu rakam 6 milyonluk Lübnan nüfusunun %25'ine tekabül ediyor. Bu bakımdan Lübnan dünyada en yüksek oranda mülteci barındıran ülkelerden biri olarak öne çıkıyor; ülkedeki Suriyeli mültecilerin durumu da Filistinli mültecilerden farklı değil.

En temel insani ihtiyaçlarını bile karşılayamayan bu kitleler, Lübnan'ın geleceğini tehdit eden bir kara deliği andırıyor. Hiçbir insani yaşam hakkı tanınmayan Lübnan'daki mültecilerin durumu, şüphesiz insanlığın ve çağdaş medeniyetin de büyük bir ayıbı ve trajedisidir. Yalnız fiziki bir obje olarak görülen ve insanlık onurları ve kimlikleri ayaklar altına alınan bu ülkedeki mültecilerin yaşadığı dramın ne bir tarifi ne de başka bir örneği var.

Lübnan'ın bugün içinde bulunduğu ekonomik şartlar sebebiyle mültecilere yönelik insani yardımların da durma noktasına geldiği bildiriliyor. Petrol gelirleri düşen ve koronavirüs salgınıyla boğuşan Körfez ülkelerinin yardımlarının da kesilmeye başlamasıyla Lübnan'daki mülteciler için çok daha zorlu bir sürecin başlayacağı anlaşılıyor.

Sonuç

Lübnan'da bugün geline nokta yerel komitelerin oluşmaya başlaması, mezhepçilik girdabından çıkamayan ve krizlere çözüm bulmayan merkezî hükümeti daha da etkisizleştirebilir ve geçmişte olduğu gibi halk arasında mezhebî ve etnik ayrılıklara dayanan çatışmaları tetikleyebilir. Üstelik ülkedeki geleneksel liderler arasındaki rekabet ve düşmanlıklar dikkate alındığında, siyasetçilerin bu ateşi körüklemesi, Lübnanlıların hiç de yabancı olmadığı bir durum.

Uluslararası rekabet bağlamında bakıldığında, mevcut şartlarda Lübnan'ın bir yanda Hizbullah-Suriye-İran nüfuzu ve etkisi altında iken, diğer yanda Fransa, ABD, Suudi Arabistan

ve Körfez ülkelerinin askerî, siyasi ve kültürel nüfuzu ile karşı karşıya olduğu görülüyor. Son dönemde stratejik olarak başta Suriye olmak üzere Ortadoğu'daki varlığını arttıran Rusya da Lübnan'ın karmaşık siyasi sahnesinde boy gösteriyor.

Hasılı bölgesel ve küresel gelişmelerden etkilenen kırılğan bir yapıya sahip olan Lübnan'ın gerilimli bir fay hattı üzerinde olduğu görülüyor. İsrail-Filistin meselesi ve buna bağlı olarak oluşan Filistin mülteci kampları, Suriye iç savaşı ve yansımaları, mezhep kavgaları ve kültürel dejenerasyon gibi konular, bugün Lübnan için en önemli sorun alanları olarak öne çıkıyor.

Arap Baharı ile birlikte Suriye'de başlayan iç savaş, Lübnan'daki hassas dengeleri de etkiliyor.

Birçok Suriyeli mültecinin Lübnan'daki varlığı, hem Hristiyanları hem de Şiileri rahatsız ettiğinden, ülkedeki mezhebî ve dinî gerilim had safhaya çıkmış durumda.

Bugün hem Hizbullah'ın siyasi ve silahlı gücünü kaybetmek istememesi hem de yolsuzlukla suçlanan siyasi aktörler, Lübnan devlet mekanizmasını felç etmiş görünüyor. Mezhebî ve etnik olarak gruplara ayrılmış Lübnan'daki sorunların çözümü -hükümetin acil finansal eylem planları bir yana- göstericilerin de değişmesini istediği rejim meselesine dayanıyor. Ancak gerek meclistekiler gerekse ülkedeki diğer siyasi aktörler, bu sorunu konuşmak yerine, onu göz ardı ederek geçici çözümlerle günü kurtarmaya çalışıyor.

Sonnotlar

¹ <http://lbdb.co/5112020.pdf>